

Landstrategierna

– handledning för strategisk miljö- och hållbarhetsanalys

April 2002



STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

Avdelningen för naturresurser och miljö

Arbetet med denna handledning har letts av Sidas Miljöpolicyenhet efter samråd med representanter för regionavdelningarna. Texten har utarbetats av Anders Ekbohm, Enheten för Miljöekonomi (EME) vid Göteborgs universitet, i samverkan med övriga medarbetare vid EMEs helpdeskfunktion samt Lisa Segnestam vid Stockholm Environment Institute (SEI).

Denna nya handledning för miljöanalys inom ramen för landstrategiarbetet är en vidareutveckling av den handledning för strategisk miljöanalys som togs fram inom Sida i mars 2000¹. Att revideringen kommer redan efter två år visar att mycket sker inom detta område runt om i världen. En avstämning har bl.a. gjorts gentemot det arbete som pågår inom Världsbanken, OECD, FN och WWF. Handledningen betonar, i högre utsträckning än den tidigare, skärningspunkterna mellan fattigdom och miljö och hållbar utveckling. Den baseras främst på de erfarenheter kring strategisk miljöanalys som samlats under de senaste årens landstrategiprocesser inom Sida.

Miljöpolicyenheten tar tacksamt emot förslag till förbättringar och står gärna till förfogande för diskussioner i samband med tillämpningen av handledningen.

Handläggare vid regionavdelningar och ambassader kan också vända sig direkt till Sidas helpdesk för miljöanalys i landstrategierna för råd och synpunkter – se sid. 20.

¹ Landstrategierna – handledning för strategisk miljöanalys (Sida, 2000).

Landstrategierna – handledning för strategisk miljö- och hållbarhetsanalys

”Miljö” är inte en sektor

Eftersom landstrategierna är de viktigaste övergripande instrumenten för styrning av Sveriges utvecklingssamarbete, behöver någon form av strategisk miljöanalys göras i samband med varje landstrategi.

I Sidas uppdrag ingår att bidra till en miljömässigt hållbar utveckling. En miljömässigt ohållbar utveckling är i längden också ohållbar ekonomiskt och socialt.

Den ohållbara utvecklingen orsakas av ett komplicerat samspel mellan olika drivkrafter – ekonomisk tillväxt eller tillbakagång, produktions- och konsumtionsmönster, ekologisk sårbarhet, fattigdom, försämrad hälsa, befolkningsökning, konflikter och ojämlikhet.

Fattiga människor är särskilt sårbara för miljöförstöring och beroende av en god miljö och ett hållbart resursutnyttjande för sin försörjning och välfärd. Miljöproblemen skapar och förstärker fattigdom. Fattigdom kan också orsaka miljöförstöring.

En god förståelse av samspelet mellan fattigdom, sårbarhet och miljö – och andra centrala faktorer i länders utveckling - förutsätter en integrerad analys. En ekonomisk analys eller en fattigdomsanalys som inte tar hänsyn till miljöförstöring och utarmning av naturresurserna i ett land blir missvisande.

Tre utgångspunkter gäller:

- Någon form av strategisk miljöanalys *behöver alltid göras* i samband med varje landstrategi;
- Analyserna kommer att *skilja sig mycket åt* från land till land när det gäller omfattning och innehåll – vissa kommer att vara starkt sammanfattande;
- Analyserna skall så mycket som möjligt bygga på *befintligt material*.

Den här handledningen hjälper oss att ställa relevanta frågor i landstrategiprocessen.

Mats Segnestam
Chef för Sidas Miljöpolicyenhet

Innehållsförteckning

DEL I. MILJÖ- OCH HÅLLBARHETSANALYSEN	1
1. Vad behöver göras?.....	1
2. Hur gör man?.....	2
DEL II. FRÅGOR SOM KAN STÄLLAS	5
1. Fattigdom och miljö.....	5
2. Ekonomisk politik och miljö.....	6
3. Hälsa och miljö	7
4. Befolkning och miljö	8
5. Kapacitetsutveckling, institutioner, lagstiftning och miljö	9
6. Rättigheter, jämställdhet och miljö.....	10
7. Konfliktrisker, sårbarhet och miljö	11
8. Miljösituationen och hållbar utveckling.....	12
9. Samarbetslandets arbete för hållbar utveckling	13
Bilaga 1 Indikatorer för hållbar utveckling – en meny	14
Bilaga 2 Informationskällor och kontaktadresser.....	18
Bilaga 3 Referenslitteratur.....	19
Bilaga 4 Helpdesk för strategisk miljöanalys	20

DEL I. MILJÖ- OCH HÅLLBARHETSANALYSEN

1. Vad behöver göras?

Miljö- och hållbarhetsanalysen bör **fånga upp de miljörelaterade frågor som är centrala för landets utveckling från fattigdoms- och hållbarhetssynpunkt.**

Den strategiska miljö- och hållbarhetsanalysen för olika länder kommer skilja sig mycket åt både till omfattning och innehåll.

Miljö- och hållbarhetsanalysen får inte uppfattas som en särskild verksamhet eller påлага, utan främst som ett hjälpmedel för att förbättra den ekonomiska och sociala analysen inom landstrategi (LS)-processerna. Den skall därför vara tydligt kopplad till det övergripande målet om minskad fattigdom liksom till det svenska samarbetet i landet i fråga, och bygga på landets egna åtaganden och åtgärder. Miljöanalysen bör utgå från varje lands specifika kapacitet, och dess nationella strategier och handlingsplaner för minskad fattigdom² och miljömänsigt hållbar utveckling.³

Miljö- och hållbarhetsanalysen bör i första hand utgå ifrån befintligt material.

Analyserna kommer därför att **skilja sig mycket åt** mellan olika landstrategier, bland annat beroende på det svenska utvecklingssamarbetets storlek, inriktning och särskilda förutsättningar i varje land. Analysen bör alltid **utgå från befintligt skrivet material**. Den kan skrivas i ett separat dokument, men de viktigaste slutsatserna bör integreras i landstrategin.

Varför strategisk miljö- och hållbarhetsanalys?

Väl utförd kan miljö- och hållbarhetsanalysen höja kvaliteten på annan analys i Sidas landstrategier, och förbättra förutsättningarna för att det svenska stödet bidrar till minskad fattigdom och miljöförstöring, och långsiktigt hållbar ekonomisk, social och demokratisk utveckling. Sida har beslutat att en strategisk miljöanalys skall göras i alla landstrategier⁴ och den görs främst för att:

- förstå hur miljö- och hållbarhetsaspekterna hänger ihop med andra utvecklingsaspekter,
- kartlägga de miljö- och hållbarhetsaspekter som bör beaktas när utvecklingssamarbetets allmänna inriktning läggs fast,
- ta fram ett underlag för miljöinriktade insatser, när sådana är aktuella.

² Framförallt *Poverty Reduction Strategies* (PRS)-processerna eller motsvarande.

³ Främst avseende *National Strategy for Sustainable Development* (NSSD), men också *National Environmental Action Plan* (NEAP), *National Conservation Strategy* (NCS) eller motsvarande.

⁴ GD-direktiv enligt Verkschefsbeslut (GD 7/98) om Sidas Handlingsprogram för hållbar utveckling.

Hur kommer miljöanalysen in i LS-processen?

Miljö- och hållbarhetsanalysen bör **inledas så tidigt som möjligt** i landstrategiprocessen. Det kan göras genom att fånga upp de viktigaste miljöfrågorna i *resultatanalysen*, placera dem och eventuellt andra, nya miljöfrågor, bland de utvecklingsfrågor som skall tas upp i *landanalysen* och i diskussionerna inom Sidas LS-projektgrupp. Beaktandet av miljö- och hållbarhetsaspekterna bör förankras i den s.k. *hypotesen* och ske i dialog mellan UD, Sida och ambassaden. Analysen av miljö- och hållbarhetsaspekterna skall **utgå från målet om fattigdomsminskning och samarbetslandets strategier**, och i största möjliga mån **integreras med andra centrala utvecklingsfrågor i landanalysen**. Erforderlig kompetens bör knytas upp för detta arbete.

De miljö- och hållbarhetsaspekter som befinner sig centrala i landanalysen, bör också fångas upp i *landstrategin*. Om större miljöinsatser övervägs, så bör de också **ingå som samarbetsområde i landstrategin**. Åtaganden och åtgärder inom miljöområdet bör sedan **preciseras i förslaget till landstrategi**.

Miljöprojekt eller insatser inom miljöområdet är dock inget krav för, eller ett givet resultat av, en god miljöanalys. Snarare är det så att en god miljöanalys i första hand skall se till så att viktiga miljöaspekter inte faller bort från den samlade landanalysen och att Sida inte stöder en miljöområdes ohållbar samhällsutveckling.

2. Hur gör man?

I del II presenteras ett begränsat antal strategiska frågor, som kan vara till hjälp i landanalysen. Med fattigdomsminskning som övergripande mål, bör man analysera och försöka besvara dessa frågor för att öka förståelsen för landets viktigaste miljö- och hållbarhetsfrågor – förutsättningar, begränsningar och möjligheter – i syfte att stödja en långsiktigt hållbar utveckling. Några av dessa frågor är:

- vilka är de viktigaste sambanden mellan:
 - hälsa, fattigdom, sårbarhet och miljö?
 - ekonomisk politik och miljö?
 - rättigheter, jämställdhet och miljö?
 - krig, konflikter, befolkning och miljö, sårbarhet och miljöförstöring/resursknapphet?
- bidrar landets institutioner, politik och lagstiftning till en miljöområdes hållbar utveckling?
- vilka är kapacitetsutvecklingsbehoven inom miljöområdet?

Som en hjälp att besvara dessa och andra strategiska frågor, anges också ett antal bakomliggande frågor. Meningen är alltså *inte* att alla de frågor som ställs skall ges uttömmande svar i alla landstrategier, utan att underlätta en integrerad landanalys som beaktar miljö- och hållbarhetsaspekterna och samtidigt förbättrar den politiska, sociala och ekonomiska analysen. Miljöanalysen behöver givetvis inte begränsas till frågorna i denna handledning, utan väljs utifrån från vad som är lämpligt i det aktuella landet. Miljöanalysen bör dock alltid vara strategisk, beakta långsiktiga aspekter och förbättra beslutsunderlaget.

För varje landstrategi väljer man de frågor som är mest relevanta från miljö- och hållbarhetssynpunkt.

Svenskt stöd till hållbar utveckling

Miljöanalysens övergripande syfte är att förbättra det svenska utvecklingssamarbetet från miljö- och hållbarhetssynpunkt. Därför skall miljöanalysen innehålla en diskussion om Sveriges roll och specifika bidrag i sammanhanget. En **strategisk fråga** som därför är naturlig att analysera är:

Hur skall samarbetet utformas så att det bidrar till en hållbar utveckling⁵ och fattigdomsminskning i samarbetslandet?

Viktiga bakomliggande frågor som kan vara till hjälp för att besvara denna fråga är:

- hur hänger miljöaspekterna samman med andra viktiga utvecklingsfrågor, dels inom de områden Sida verkar, men också landet i sin helhet? Hur skall de beaktas i det konkreta samarbetet?
- bygger Sidas stöd på samarbetslandets strategier/handlingsplaner för hållbar utveckling?
- bidrar Sidas stöd till att förebygga eller motverka miljöproblemen och dess orsaker?
- vilka större, direkt miljörelaterade insatser skall genomföras under strategiperioden⁶?
- bör miljökomponenter läggas till utvecklingsinsatser med annan huvudinriktning⁷?

Avvägningar mellan olika samarbetsområden bör tydliggöras och diskuteras i LS-processen. I de fall det är aktuellt, bör landstrategin klart och tydligt redovisa de samarbetsområden som mer direkt rör miljö- och hållbarhetsfrågorna. Men oavsett om mer direkt miljörelaterade samarbetsområden eller insatser föreslås i strategin eller ej, skall det svenska utvecklingssamarbetet alltid eftersträva att uppfylla målet om en framsynt naturresurshushållning och omsorg om miljön.

Var finns informationen?

Information som kan ge svar på frågorna i miljöanalysen bör framförallt **utgå från redan existerande material**. Behov av, och tillgång till, (tillförlitlig) information till miljöanalysen varierar avsevärt mellan länder. Därför bör informationen sökas på olika håll, bland såväl statliga myndigheter, som enskilda organisationer och akademiska institutioner. Bilaga 2 ger hänvisning till några viktiga informationskällor för en fördjupad förståelse och kontaktadresser till vissa organisationer som tillhandahåller information kring miljö och hållbar utveckling.

⁵ Hållbar utveckling är ett omtvistat begrepp, men bred internationell uppslutning finns kring de internationella utvecklingsmålen (www.oecd.org/dac), som kan sägas utgöra ett viktigt försök att omsätta begreppet i praktiken med politiska mål, indikatorer, gemensamt praktiskt arbete m.m.

⁶ Exempel på sådana insatser är projekt och program, som primärt syftar till ett hållbart nyttjande av naturresurser, arter och ekosystem (som skapar förutsättningar för en hållbar ekonomisk och social utveckling), eller stöd till lokala enskilda miljöorganisationer, naturvårdande myndigheter, förbättrad miljölagstiftning, miljöövervakning, införande av miljöskatter och avgifter, eller miljöutbildning.

⁷ Exempel på miljökomponenter kan vara utarbetande av miljöekonomiska styrmedel, införande av miljövänlig teknik inom projekt/program, strategisk miljöanalys av ett sektorstöd (energi, infrastruktur, jordbruk) eller översyn av den makroekonomiska politiken från miljösynpunkt.

Indikatorer

Indikatorer (såsom BNP, sysselsättning, barnadödlighet och läs- och skrivkunnighet) används för att enkelt beskriva länders ekonomiska och sociala utveckling. Användning av indikatorer av detta slag kan i kombination med kunskap och annan information förbättra landanalysen. På samma sätt kan **indikatorer för miljö och hållbar utveckling vara till hjälp i analysen** av miljö- och hållbarhetsaspekterna i landanalysen.Handledningen presenterar därför ett antal indikatorer i Bilaga 1, som kan skapa en bild av miljö- och naturresurssituationen i landet, underlätta jämförelser med andra länder och peka på trender över tid, samt möjliggöra en integrerad analys av de strategiska miljöfrågorna. I bästa fall kan en god sammanställning och analys av indikatorerna vägleda utvecklingssamarbetet rent allmänt samt identifiera Sveriges prioriteringar och insatser som rör miljö och hållbarhetsaspekterna.

Obervera att de miljö-, naturresurs-, och hållbarhetsindikatorer som presenteras i bilaga 1 är viktiga för att möjliggöra en ordentlig miljöanalys för ett land, *men de är inte heltäckande utan utgör endast en meny*. Därför kan de behöva kompletteras med andra indikatorer och annan information, och förutsätter *alltid* tolkning och kritisk granskning för att vara riktigt användbara.

DEL II. FRÅGOR SOM KAN STÄLLAS

1. Fattigdom och miljö

Fattiga människor är vanligtvis de som är mest sårbara för naturkatastrofer och föroreningar, ofta orsakade av andra än de fattiga själva. Fattiga människor drabbas också hårdast av naturresursförslitning, eftersom deras försörjning i så hög grad är beroende av de omgivande naturresurserna. Fattiga människor kan också drivas att exploatera sin nära omgivning på ett ohållbart sätt för att överleva. De saknar på grund av sin fattigdom ofta egenmakt eller möjlighet att skydda sig emot miljörelaterade sjukdomar eller flytta iväg från miljöproblemen, och är därigenom extra utsatta och sårbara för miljöförsämringar. Miljöproblem skapas oftast av ett komplicerat samspel *mellan* olika faktorer. Fattigdom är ofta en orsak till, ett symptom på och/eller en konsekvens av, miljöproblem och sårbarhet.

- De flesta människorna på Afrikas landsbygd är fattiga och har inte tillgång till rent vatten (World Bank, 2001a).
- 97% av dödsfallen från de 600 största naturkatastroferna 1990–98 inträffade i utvecklingsländerna (World Bank, 2001a).
- 60% av alla malariefall drabbar den fattigaste femtedelen av människorna (World Bank, 2001a).

Strategisk fråga:

- Vilka är de viktigaste sambanden mellan fattigdom och miljö i landet?

Viktiga bakomliggande frågor som kan vara till hjälp i miljöanalysen:

- hur drabbas de fattiga av miljöförstöringen?
- hur bidrar de fattiga till miljöproblemen?
- finns det tecken på att de fattiga ökar förslitningen på den omgivande miljön?
- ökar användningen av energislag såsom brännved och träkol bland de fattiga?
- försämras eller förbättras tillgången och kvaliteten på rent vatten bland de fattiga?
- kommer myndigheternas miljöarbete de fattiga tillgodo? Deltar de i detta arbete?
- finns pågående initiativ i landet till att analysera och förstå dessa frågor?
- hur väl är fattigdomsbekämpning och förbättrad miljö och naturresursanvändning integrerade i landets *Poverty Reduction Strategy* (PRS) eller motsvarande nationella utvecklingsplan?

Fattigdom hänger också ihop med många av de teman som presenteras i de följande avsnitten. Analysen av dessa teman skall utgå ifrån Sidas övergripande mål om minskad fattigdom och också präglas av ett fattigdomsminskningsperspektiv.

2. Ekonomisk politik och miljö

Tillgången på naturresurserna och kvaliteten på miljön styr i hög utsträckning ekonomins utveckling och möjligheterna att minska fattigdomen. Omvänt gäller att den ekonomiska politiken påverkar miljön. Exempelvis kan brister i marknadsekonomin, subventioner, skatter, länders skuldsituation mm ge avsevärda miljöeffekter⁸. Tillväxt i BNP kan bidra till ökat miljöskydd men kan, liksom ekonomisk tillbakagång, öka både förbrukningen av naturresurser och utsläppen. Det som avgör är oftast den ekonomiska politikens innehåll och specifika aktörers aktiviteter. En översyn av skatter och subventioner från miljösynpunkt kan därför både stärka statskassan och förbättra miljön.

Varje landstrategiprocess bör fånga upp sambanden mellan ekonomisk politik, fattigdom och miljö och analysera vilken politik som bidrar till en hållbar utveckling, och vilken som motverkar.

- Tillväxten i Sydostasien har skapats bl.a. genom omfattande skövling av regionens regnskogar, och mineral-, naturgas- och oljetillgångar.
- Kinas BNP växte med ca 10% per år 1980–1997. Under samma tid ökade koldioxidutsläppen med mer än 100%, från 1500 milj. ton 1980 till 3600 milj. ton 1997 (World Bank, 2001a).
- De globala fiskesubventionerna på runt 50 miljarder US\$ per år har lett till ett överutnyttjande av världens fiskeresurser med ca 20% (Myers, 1997).

Strategisk fråga:

- **Vilka är sambanden mellan den ekonomiska politiken och miljön?**

Viktiga bakomliggande frågor som kan vara till hjälp i miljöanalysen:

- baseras landets ekonomi på ohållbar råvaruförbrukning?
- finns det ”kritiska” sektorer eller aktörer, som bidrar särskilt mycket till miljöförstöringen?
- finns det subventioner som orsakar betydande utsläpp eller slöseri av naturresurser?⁹
- används styrmedel (regler, skatter) för att bidra till ett hållbart resursutnyttjande?
- bidrar kvoter, koncessioner och avverkningsrätter till ett ohållbart resursutnyttjande?
- finansierar landet sina skulder med en ohållbar exploatering och export av naturresurser?
- hur har stukturanpassningen, och ekonomiska reformer påverkat miljön?
- finns pågående initiativ i landet till att analysera och förstå dessa frågor?

⁸ Brister i marknadsekonomin kan innebära att ekonomiska marknader inte existerar eller fungerar för livsviktiga naturresurser och tjänster som ekosystemen erbjuder (vatten, våtmarker, biologisk mångfald etc.). Avgifter saknas också ofta för utsläpp. Priset betalas därför av dem som drabbas (genom t.ex. försämrad hälsa) snarare än av dem som orsakar dem. Brister i den ekonomiska politiken beror oftast på regeringars oförmåga/ovilja att korrigera brister i marknadsekonomin, med naturresursslöseri, miljöproblem och störningar i den ekonomiska utvecklingen som följd. En devalverad valuta kan exempelvis påskynda exploateringen av råvaror då den genast ökar lönsamheten i exporten.

⁹ Subventioner inom energi- eller vattensektorn, eller alltför generösa produktionskvoter inom fiske-, gruv- och skogssektorerna leder ofta till att naturresurserna utarmas och till betydande utsläpp. Omvänt så kan sektorpolitik användas för att minska resursslöseriet och utsläppen (t.ex. genom slopade subventioner, utsläppsavgifter, minskade kvoter eller skatt på råvaruförbrukning).

3. Hälsa och miljö

Fattiga människor är ofta de som har sämst hälsa, lever i den sämsta miljön och är mest exponerade och sårbara för föroreningar, avfall, dålig luft och sanitet, och smutsigt vatten. Ekonomi, hälsa och miljö samverkar ofta i en ond cirkel som förvärrar situationen för de fattiga. Exempelvis kan bristande investeringar i vatten och sanitet ge upphov till sjukdomar och sjukfrånvaro från arbete och skola, vilket leder till sjunkande produktivitet, minskad tillväxt och lägre skatteintäkter. Det minskar i sin tur möjligheterna att investera i förbättrad hälsa, vattenförsörjning, avlopp och sanitet.

Miljörelaterad stress såsom torka, jorderosion och översvämningar, som orsakar svält och flyktingkap, bidrar till att hindra människors (främst barnens) mentala och fysiska hälsoutveckling. Utarmning av naturresurserna och minskad biologisk mångfald minskar tillgången till mat och läkemedel bland de fattigaste, som är direkt beroende av dessa resurser för sin hälsa. Miljöer som försämrats av utsläpp och föroreningar skapar hälsoproblem (luftrörsbesvär, diarré, huvudvärk m.m.), och ökad sjukfrånvaro och dödlighet, särskilt bland de fattiga. Investeringar i förbättrad miljö är därför bra ur hälso- och fattigdomsminskningssynpunkt.

- Varje år dör ca 3 miljoner människor, främst de fattiga, i u-länder pga vattenrelaterade sjukdomar såsom kolera och diarré. 1 miljon av dessa bor i Indien. (World Bank, 2001a).

Strategisk fråga:

- **Vilka är (de direkta och indirekta) sambanden mellan hälsa och miljö?**

Viktiga bakomliggande frågor som kan vara till hjälp i miljöanalysen:

- vilka är de största miljörelaterade hälsoproblemen? Hur drabbar dessa de fattiga?
- blir folk sjuka pga miljöförstöring? I vilken omfattning och vad kostar det?
- hur påverkar vattenföroreningar och tillgång på vatten befolkningens hälsa?
- hur påverkar luftkvaliteten (i storstäderna) befolkningens hälsa?
- förekommer utsläpp med direkt skadliga hälsoeffekter, t.ex. utsläpp av tungmetaller?
- finns pågående arbeten i landet för att analysera och förstå dessa frågor?
- uppstår mental stress och fysisk ohälsa av miljörelaterade problem såsom svält, folkomflyttning, torka, översvämningar eller minskad biologisk mångfald? Hur påverkas barnen?

4. Befolkning och miljö

Hastiga befolkningsförändringar sker pga HIV/AIDS, migration till kustområden, expansion av städer, flyktingströmmar eller snabb befolkningstillväxt. En ökande global folkmängd ökar behoven av mat, energi, vatten, kläder, material mm. Därmed ökar också riskerna för att dagens miljöproblem sprids och fördjupas, och att utarmningen av vissa naturresurser påskyndas. Trycket ökar på avlopp och annan infrastruktur. Föroreningarna riskerar att öka i luft, jord och vatten.

Riskerna för att naturresurserna överexploateras ökar också, exempelvis genom ett ohållbart nyttjande av ändliga naturresurser såsom kol, gas och olja. Vatten, skog och fisk är förnybara resurser, men endast om de nyttjas hållbart och inte förbrukas snabbare än tillväxttakten. Jordens ekosystem har begränsad förmåga att absorbera eller buffra gifter och utsläpp.

En sådan utveckling är ingalunda förutbestämd men riskerna med befolkningstillväxten är uppenbara och bör beaktas från miljö- och hållbarhetssynpunkt i en integrerad landanalys.

- Mellan 1980 och 1999 har jordens folkmängd ökat med 1,5 miljarder människor. År 2015 beräknas ytterligare 1 miljard nya människor tillkommit på jorden. De behöver alla mat, bränsle, kläder, material, vatten m.m. för sin överlevnad (World Bank, 2001a).
- Afrika har jordbruksytan per person minskat med 30% från 1980 till 1995 (World Bank, 1999).

För vissa länder bör man därför fundera allvarligt över hur nära folkmängden är den tröskel bortom vilken vissa resurser och försörjningsmöjligheter avtar markant, och hur nära man är miljöns kritiska belastningsgränser. Samband mellan befolkning och miljö bör analyseras utifrån den totala folkmängden, men också utifrån dess tillväxttakt, geografiska fördelning, och förmåga att långsiktigt försörja sig.

Strategisk fråga:

- **Vilka är sambanden mellan befolkningsförändringar och miljö?**

Viktiga bakomliggande frågor som kan vara till hjälp i miljöanalysen:

- hur mycket knappa naturresurser (ex. dricksvatten, brännved) förbrukar dagens folkmängd?
- hur påverkar befolkningsförändringar den framtida tillgången på naturresurser?
- hur påverkar tillgången på vatten, odlingsmark och bränsle befolkningstillväxten?
- sker folkomflyttningar som orsakar/orsakats av betydande miljöförsämringar?
- leder befolkningsökningen till intensivare jordbruk med ökad kemikalieanvändning, bevattning och försaltning, och/eller till ökad avskogning?
- finns pågående initiativ i landet till att analysera och förstå dessa frågor?

5. Kapacitetsutveckling, institutioner, lagstiftning och miljö

Kvaliteten på lagstiftningen och institutioner styr i stor utsträckning utnyttjandet av miljön. En god lagstiftning, ett fungerande rättsväsende, och väl definerade nyttjande- och äganderätter bäddar för ett hållbart resursutnyttjande. Bristande lagstiftning, eller lagstiftning som inte följs upp eller efterlevs, svaga rättsvårdande myndigheter, korruption och otillräckligt definierade nyttjande- och äganderätter¹⁰ leder däremot ofta till utsläpp, föroreningar och överutnyttjande. I dessa fall är de fattigaste människorna de mest utsatta.

- Den brasilianska regeringens politik bidrog till att mer än 500 000 km² tropisk regnskog skövades i Amazonas mellan 1980-89 (Mahar, 1988; Binswanger, 1989).

Kapacitetsutveckling genom förvaltningsstöd inom miljörelaterade områden (natureskydd, energi, infrastruktur mm) är ett effektivt sätt att avhjälpa misslyckanden inom politiken och brister i marknadsekonomin.

Strategiska frågor:

- **Hur bidrar lagstiftning, myndigheter och institutioner till miljöproblemen?**
- **Vilka behov av kapacitetsutveckling inom miljörelaterade områden finns?**

Viktiga bakomliggande frågor som kan vara till hjälp i miljöanalysen:

- grundar sig landets politiska ideologi på ett hållbart utnyttjande av naturresurserna och en omsorg om miljön?
- främjar landets lagstiftning ett hållbart resursutnyttjande?
- visar landets institutioner i sin myndighetsutövning omsorg om miljön?
- beaktar landets strategi för hållbar utveckling institutionella och legala aspekter?
- existerar nyttjande- och äganderätter för naturresurserna, som främjar hållbar användning?
- existerar korruption (i t.ex. fördelningen av licenser och kvoter för skogsavverkning) som på ett betydande sätt bidrar till miljöproblem och ohållbar exploatering av naturresurser?
- deltar det civila samhället i förändringsprocessen mot ett hållbart samhälle?
- finns pågående arbete i landet för att analysera och förstå dessa frågor?

¹⁰ Äganderätter används här som ett samlingsbegrepp och inbegriper såväl nyttjande- eller brukanderätter, som privata, lokala/traditionella, kommunala och statliga äganderätter. Säkerheten i äganderätter kan vara avgörande för fattiga småbrukares vilja att investera i skogsplantering, markvård, effektiviserad vattenanvändning etc. Graden av äganderätt för t.ex. gemensamma betesmarker, fiskevatten, skogar och vattendrag har stor påverkan på användarens möjlighet och vilja att utnyttja resursen hållbart.

6. Rättigheter, jämställdhet och miljö

Brott mot mänskliga rättigheter (MR) marginaliserar eller driver individer eller grupper (ofta baserade på etnisk tillhörighet) på flykt, med ohållbart resursutnyttjande som vanlig följd.¹¹ Påskyndat av fattigdom tvingas också många marginaliserade grupper fly undan områden som präglas av allt sämre livsmiljöer och försörjningsmöjligheter. Kvinnor är ofta de inom familjen som är mest utsatta och drabbas hårdast vid resursknapphet (t.ex. genom mer arbete för att hämta vatten och brännved).

- Luftföroreningar i hemmet från kol- och vedbaserad matlagning och uppvärmning gör att ca 2 miljoner kvinnor och barn dör årligen i u-länder (World Bank, 2001a).
- Fattigas rättigheter inom miljöområdet (t.ex. tillgång till rent vatten och sanitet) tillgodoses i lägre utsträckning än bland dem med högre inkomster (World Bank, 2001a).
- Världen har ca 25 miljoner miljöflyktingar (Myers and Kent, 1995).

Makten över naturresurserna anger de fattigas förutsättningar att förbättra sin livsmiljö. Ojämlika maktförhållanden förstärker de fattigas osäkerhet om tillgången till betesmarker, brännved, biologiska resurser, odlingsmark, vatten mm. Demokrati, folklig förankring, skydd av mänskliga rättigheter, minskad ojämlikhet¹² och ökad jämställdhet är viktiga faktorer i arbetet med att uppnå en hållbar utveckling.

Strategisk fråga:

- **Vilka är de viktigaste sambanden mellan MR, ojämlikhet, jämställdhet, och miljö?**

Viktiga bakomliggande frågor som kan vara till hjälp i miljöanalysen:

- tar landet emot eller ”producerar” miljöflyktingar?
- bidrar brott mot mänskliga rättigheter i landet till miljöproblem?
- råder press- och yttrandefrihet, som förstärker miljöarbetet och miljöorganisationer?
- finns det lagstiftning eller praxis som stärker de svagas rätt i miljö- och resursfrågor?
- respekteras MR på myndighetsnivå?
- existerar ojämlikhet som resulterar i ohållbart resursutnyttjande (t.ex. uppodling av marginella jordar, överfiske, avskogning) eller i slumområden med hälsofarlig miljö?
- vem äger/kontrollerar de naturresurser som de fattiga är beroende av?
- cementerar de rådande maktförhållandena fattigdomen och ett ohållbart naturresursutnyttjande?
- bidrar landets jämställdhetssituation (t.ex. tillgång till mark) till miljöproblem?
- finns pågående arbeten i landet för att analysera och förstå dessa frågor?

¹¹ Många småjordbrukare tvingas p.g.a. skev landfördelning att uppodla jordar i marginella områden, med avskogning och jorderosion som följd. Förutom jordbruksarbete tvingas många fattiga kvinnor p.g.a. traditionell arbetsfördelning städa, laga mat m.m. i bostäder med hälsofarlig luft och bristande sanitet. Likaså utsätts ofta de fattiga och barnarbetare för ohälsosamma arbetsmiljöer. Ojämn inkomstfördelning kan resultera i slumområden med hälsofarliga sanitära förhållanden.

¹² Med avseende på t.ex. inkomst, ålder och/eller etnisk eller religiös tillhörighet.

7. Konfliktrisker, sårbarhet och miljö

Fattiga människor är ofta mest sårbara för olika konfliktrisker och naturrelaterade katastrofer, som kan orsakas av, eller resultera i, avsevärda miljöproblem. En samtidig snabb befolkningsförändring, ökad resursknapphet, spridning av HIV/AIDS, arbetslöshet och korrup­tion samverkar negativt, med ökande sociala och ekonomiska problem som följd.

En god miljöanalys, som görs i nära anslutning till fattigdomsanalys eller annan social, ekonomisk eller politisk analys, kan bidra till att motverka eller minska miljöeffekterna. Miljöanalysen bör baseras på fortlöpande bevakning av miljöindikatorer (på t.ex. resursknapphet, klimatförändringar) och vara integrerad i en risk- och sårbarhetsanalys. Förebyggande åtgärder och katastrofberedskap kan hindra eller lindra vissa effekter och minska olika gruppers sårbarhet inför naturkatastrofer eller andra miljörelaterade chocker.

- Resursknapphet, såsom brist på odlingsmark, bidrog starkt till folkmordet i Rwanda (Ohlsson, 1999).
- Kostnaderna för skogsbränderna i Indonesien 1997 översteg 4 miljarder US\$ (Glover and Jessup, 1999).
- Översvämningarna i Mozambique 2000 kostade ca 6% av landets BNP (Sharma et. al, 2000)
- Klimatförändringen El Niño 1997–98 orsakade skador för 25–36 miljarder US\$ (World Bank, 2001a).

Strategiska frågor:

- **Fungerar krig och konflikter som drivkrafter till/effekt av miljöförstöring och/eller miljörelaterad resursknapphet?**
- **Vilka grupper i befolkningen och vilka områden är mest sårbara från miljö- och hållbarhetssynpunkt? Varför?**

Viktiga bakomliggande frågor som kan vara till hjälp i miljöanalysen:

- ökar resursknappheten (t.ex. odlingsbar jord, vatten, bränsle) totalt? För vissa grupper?
- ökar folkmängden, arbetslösheten och resursknappheten snabbt och samtidigt?
- har ojämlikheten mellan olika inkomstgrupper ökat?
- breder korrup­tionen och generellt socialt och politiskt missnöje ut sig allt mer?
- finns tecken på ett ökande antal dispyter kring markägande?
- hur hanteras och förebyggs risker pga översvämningar, stormar, torka och andra naturrelaterade katastrofer?
- finns pågående arbeten i landet för att analysera och förstå dessa frågor?
- vilken roll spelar HIV/AIDS för ökad sårbarhet i relation till naturresursutnyttjandet?

8. Miljösituationen och hållbar utveckling

För att förstå landets utvecklingspotential behövs bl. a. en analys av landets miljösituation, naturtillgångar, resursförbrukning, betydelsefulla miljötrender och internationella kopplingar. Inte minst bör man diskutera förekomsten av irreversibla processer.

- Avskogningen i Nepal motsvarar mer än 10% av landets BNP (World Bank, 2001a).
- Indonesiens BNP-tillväxt minskas med nästan hälften då vissa miljökostnader räknas in (Repetto, 1989).
- Etiopien sparar officiellt 2,7% av BNP, men det genuina sparandet¹³ är -11,3% (World Bank, 2001a).
- 1990-talet var det varmaste decenniet sedan 1860. Om inte koldioxidutsläppen minskar äventyras våra nuvarande grundläggande livsbetingelser (IPCC, 1999).

Strategiska frågor:

- **Vilka är landets viktigaste miljöproblem?**
- **Hur bidrar landet till/påverkas av de internationella miljöproblemen?**

Viktiga bakomliggande frågor som kan vara till hjälp i miljöanalysen:

- hur omfattande är miljöproblemen i fysiska/ekonomiska termer? Ökar eller minskar dem?
- är miljöproblemen betydande i en internationell jämförelse?
- i vilken utsträckning är landet beroende av sin naturresursbas?
- används landets naturresurser hållbart? Minskar naturresurserna (skog, fisk, mineraler)?
- hur stort är landets genuina sparande? Har det minskat över tid?
- delar landet viktiga naturresurser och ekosystem med andra länder?
- bidrar landet till växthuseffekten? Hur påverkas landet av klimatförändringarna?
- har miljöproblem, såsom översvämningar, internationella kopplingar?
- ingår landet i ett internationellt betydelsefullt ekosystem (ex. avrinningsområde, kustzon).
- har landet utrotningshotade arter av global betydelse?
- finns pågående arbeten i landet för att analysera och förstå dessa frågor?

¹³ Genuint nationellt sparande (GNS; *Genuine Savings*) publiceras regelbundet av Världsbanken i World Development Indicators report (www.worldbank.org/wdi2001). GNS identifierar länders verkliga ("genuina") sparande genom att inkludera kostnaderna för förbrukning av naturresurser, koldioxidutsläpp, förslitning av byggnader och infrastruktur, och utbildning i beräkningen av länders officiella sparande (*gross domestic savings*). Negativt genuint sparande indikerar att landet reellt sett förbrukar sitt kapital. Pågår det över en längre tid urholkas framtida generationers ekonomiska förutsättningar, samt ger en stark signal om att landets ekonomiska utveckling är ohållbar. GNS är ett användbart, men inte heltäckande mått, eftersom det *inte* fångar upp effekterna av exempelvis minskad biologisk mångfald, luft- och vattenföroreningar, överutnyttjande av fiskeresurserna och jorderosion på sparandet (för en fördjupad beskrivning, se Kunte *et. al.* 1998.)

9. Samarbetslandets arbete för hållbar utveckling

Om Sidas samarbetsländer skall kunna utvecklas hållbart krävs att de tar miljöfrågorna på allvar och – med svenskt stöd – inleder och stödjer processer för en hållbar utveckling. Politisk vilja, nationella strategier, handlingsplaner¹⁴ och internationella åtaganden och åtgärder är viktiga delar av, och förutsättningar för, detta arbete.

- Ghana och Uganda tog tidigt egna initiativ för att inventera landets miljöproblem, formulera integrerade miljöstrategier och precisera åtgärder, vilket resulterat i omfattande finansiellt stöd och ett väl fungerande miljöarbete.

Strategisk fråga:

- **Har landet en pågående process för en hållbar utveckling?**

Viktiga bakomliggande frågor som kan vara till hjälp i miljöanalysen:

- har landet en nationell strategi/handlingsplan för hållbar utveckling? Är den kopplad till en strategi/plan för fattigdomsminskning (t.ex. *Poverty Reduction Strategy (PRS)*)?
- har landet mer konkreta handlingsplaner för hållbart utnyttjande av olika naturresurser eller ekosystem (t.ex. skog, kustzoner, våtmarker)?
- är strategierna/handlingsplanerna väl underbyggda med en god, strategisk miljöanalys?
- är strategierna/handlingsplanerna bra som underlag för prioritering och beslut om insatser?
- har landet åtagit sig att följa, eller påbörjat implementering av, de internationella miljörelaterade konventionerna/protokollen som rör klimat, ökenspridning, biologisk mångfald eller våtmarker?
- vilka krav eller önskemål kan härledas från landets ”focal points” för dessa konventioner?
- vilka ansträngningar görs för att integrera konventionerna i utvecklingspolitiken och för att flytta konventionsarbetet närmare det politiska beslutfattandet?
- har landet upprättat naturresursräkenskaper, som följer upp naturkapitalets utveckling?

¹⁴ Främst avseende *Poverty Reduction Strategy (PRS)* eller motsvarande, eller en s.k. *National Strategy for Sustainable Development (NSSD)*, men också *National Environmental Action Plans (NEAPs)*.

Bilaga 1

Indikatorer för hållbar utveckling – en meny

Nedan presenteras en meny med indikatorer. De rör miljö- och hållbar utveckling¹⁵, är specifika för varje land och följer de teman som anges i del II (1-9). De används och publiceras vanligen av flera av de största internationella organisationerna¹⁶.

Indikatorerna kan användas på olika sätt och vissa återkommer därför ibland under flera rubriker. Indikatorerna i menyn bör användas som ett komplement till den kvalitativa fördjupade miljöanalysen, dels för att kvaliteten på data ofta är låg och kan variera kraftigt mellan länderna, dels för att det ofta finns bättre information att tillgå lokalt. Tillförlitligheten på data bör om möjligt alltid följas upp.

Fattigdom och miljö

Fattigdom	(% fattiga av befolkningen (stad/landsbygd))
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab2_6.pdf	
Fattigdom	(inkomst på mindre än 1US\$/dag)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab2_6.pdf	
Fattigdom	(Human Development Index)
http://www.undp.org/	
Barnadödlighet	(bland barn 0-1 år; 1-5 år)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab2_19.pdf	
Tillgång till rent vatten, sanitet	(% av befolkningen)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_11.pdf	
Avskogning	(km ² /år)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_4.pdf	

Ekonomisk politik och miljö

Tillväxt	(BNP per capita)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab1_1.pdf	
Energiförbrukning (netto)	(olja, kol, naturgas; % av BNP/år)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_15.pdf	
Elförbrukning	(konsumtion kWh/capita/år)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab5_9.pdf	
Mineralförbrukning	(% av BNP/år)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_15.pdf	
Skogsresursförbrukning (netto)	(kommersiellt timmer; % av BNP/år)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_15.pdf	
Förbrukning av naturresurser	(% av BNP/år)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_15.pdf	
Genuint nationellt sparande	(miljoner US\$; % av BNP)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_15.pdf	
Subventioner (vatten, energi, pesticider)	(miljoner US\$/år)

¹⁵ Indikatorerna som anges i menyn är inte heltäckande. Därför är det bra att hålla utkik efter andra indikatorer (t.ex. inomhusluftföroreningar som en hälsa-miljö-indikator) i landet, i litteraturen eller på Internet och som ger ett bättre underlag för miljöanalysen än vad de stora internationella organisationernas indikatorer kan ge.

¹⁶ Främst Världsbanken, UN Commission for Sustainable Development (UNCSD), OECDs Development Assistance Committee (DAC), World Resources Institute (WRI), International Institute for Sustainable Development (IISD), FN:s miljöprogram (UNEP) samt Food and Agriculture Organization (FAO).

Hälsa och miljö

Spädbarnsdödlighet	(per 1000 födda)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab2_18.pdf	
Rökning	(% bland vuxna kvinnor/män)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab2_18.pdf	
Barnhälsa	(dödlighet, felnäring mm per 1000 inv.)
http://www.oecd.org/dac/indicators/htm/cpc_u5m.htm	
Tillgång till rent vatten	(% av befolkningen)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab2_16.pdf	
http://www.oecd.org/dac/indicators/htm/cpc_asw.htm	
Tillgång till urban sanitet	(% av stadsbefolkning)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_10.pdf	
Utsläpp av organiska ämnen i vatten	(ton/år)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_6.pdf	
Befolkning i städerna	(antal invånare)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_13.pdf	
Utsläpp i städer	(svavel/kvävedioxid, mg/m ³)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_13.pdf	
Folkhälsa	(utgifter: \$ per cap.)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab2_15.pdf	

Befolkning och miljö

Befolkningstäthet	(personer/km ²)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab1_1.pdf	
Befolkningstillväxt	(% år, 1999-2015)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab2_1.pdf	
Befolkningstäthet på landsbygden	(personer/km ²)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_1.pdf	
Urbanisering	(antal; % av befolkningen)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_10.pdf	
Odlingsbar areal per capita	(ha/capita)
http://www.worldbank.org/data/wdi/home.html	

Kapacitetsutveckling, institutioner, lagstiftning och miljö

Frihet, demokrati	(index)
http://www.freedomhouse.org/ratings/index.htm	
Miljölagstiftning	(Ja/nej; år)
Miljöstrategi/handlingsplan	(Ja/nej; år)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_14.pdf	
Ratificering av konventionen om biologisk mångfald	(Ja/nej; år)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_14.pdf	
Skyddade områden	(% av den totala landytan)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_4.pdf	
Ratificering av klimatkonventionen	(Ja/Nej; år)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_14.pdf	
Ratificering av ökenkonvention	(Ja/Nej; status)
http://www.unccd.int/convention/ratif/doiif.php	

Rättigheter, jämställdhet och miljö

Frihet, demokrati	(index)
http://www.freedomhouse.org/ratings/index.htm	
Inkomstfördelning	(Gini-index)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab2_8.pdf	
Jämställdhet	(Nationell lagstiftning)
http://natlex.ilo.org/scripts/natlexcgi.exe?lang=E	
Korruption	(index)
http://www.transparency.org/documents/annual-report/ar_2000/ti2000.html	

Konfliktrisker, sårbarhet och miljö

Tillgång till odlingsjord	(ha/capita; befolkning på marginella jordar)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_2.pdf	
Tillgång till dricksvatten	(% av befolkningen)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab2_16.pdf	
Vattenknapphet	(m ³ /person/år)
http://www.wri.org/wr-00-01/pdf/fw3n_2000.pdf	
Matsäkerhet	(spannmålsproduktion, import mm)
http://apps.fao.org/page/collections?subset=nutrition	
http://www.wri.org/wr-00-01/pdf/af3n_2000.pdf	
Mat/katastrofbistånd	(typ, tid)
http://apps.fao.org/lim500/wrap.pl?FoodAid&Domain=FoodAid&Language=english	
Flyktingar	(Internationella/nationella)
http://www.unhcr.ch/statist/2000provisional/main.htm	
Arbetslöshet	(% av arbetskraften)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab2_4.pdf	
Naturkatastrofer	(frekvens, drabbade, kostnad)
http://www.notes.reliefweb.int/	

Miljösituationen och hållbar utveckling

Utsläpp av koldioxid (CO ₂)	(ton per år; per capita)
http://www.wri.org/wr-00-01/pdf/ac1n_2000.pdf	
Utsläpp av svavel/kväveoxider	(mg SO _x / NO _x per m ³)
http://www.wri.org/wr-00-01/pdf/ac2n_2000.pdf	
Utsläpp av organiska ämnen i vatten	(ton/år)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_6.pdf	
Pesticidanvändning inom jordbruket	(ton/år)
http://www.wri.org/wr-00-01/pdf/af2n_2000.pdf	
Hotade arter	(antal)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_4.pdf	
Färskvatten	(resurser, årlig användning)
http://www.worldbank.org/data/wdi/pdfs/tab3_5.pdf	
Skog	(tillgångar; avskogning ha/år)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_4.pdf	
Skyddade marina områden	('000 ha)
http://www.unep.ch/earthw/statepl.htm	
Fiske- och marina resurser	(fångst, produktion per år)
http://apps.fao.org/page/collections?subset=fisheries	
Naturresursberoende	(% av export; BNP/år)
Hållbar utveckling	(index)
http://www.unep.ch/earthw/indicat.htm	

Samarbetslandets arbete för hållbar utveckling

Miljöstrategi/handlingsplan	(Ja/nej; år)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_14.pdf	
http://sedac.ciesin.org/entri/summaries-menu.html	
Strategi för biologisk mångfald	(Ja/nej; år)
http://www.worldbank.org/data/wdi2001/pdfs/tab3_14.pdf	
Åtagit sig att följa konventionen om biologisk mångfald	(Ja/Nej)
http://www.biodiv.org/world/parties.asp?lg=0	
Åtagit sig att följa klimatkonventionen	(Ja/Nej; år)
http://www.unfccc.de/resource/conv/ratlist.pdf	
Åtagit sig att följa Kyotoprotokollet (1999) om hindrande av växthuseffekten	(Ja/Nej; år)
http://www.wri.org/wr-00-01/pdf/ac1n_2000.pdf	
Åtagit sig att följa konventionen om hindrande av ökenspridning	(Ja/Nej; Status)
http://www.unccd.int/convention/ratif/doiif.php	
Åtagit sig att följa konventionen om internationell handel av hotade arter (CITES)	(Ja/Nej; Status)
http://www.cites.org/eng/parties/alphabet.shtml	
Hälsa	(Åtgärdskostnader)
http://filestore.who.int/~who/whr/2000/en/pdf/AnnexTable08.pdf	
Genuint sparande	(% av BNP)
http://www-esd.worldbank.org/eei/	
Hållbar utveckling	(index)
http://www.unep.ch/earthw/indicat.htm	

Bilaga 2

Informationskällor och kontaktadresser

DFID (Department for International Development)	www.dfid.gov.uk
FAO (Food and Agriculture Organization)	www.fao.org
Förenta Nationerna:	
– Division for Sustainable Development	www.un.org/esa
– Development Programme	www.undp.org
– Environment Programme	www.unep.org
IFAD (Intl. Fund for Agricultural Development)	www.ifad.org
IISD (Intl. Institute for Sustainable Development)	http://iisd1.iisd.ca
IUCN (World Conservation Union)	www.iucn.org
IWMI (Intl. Water Management Institute)	www.cgiar.org/iwmi
OECD/DAC (Devt. Assistance Committee)	www.oecd.org/env/soe
WHO (World Health Organization)	www.who.org
Världsbanken	www.worldbank.org/
World Resources Institute	www.wri.org
World Watch Institute	www.worldwatch.org

Bilaga 3

Referenslitteratur

- Agarwal, Bina, 1997; *Gender, Environment, and Poverty Interlinks: Regional Variations and Temporal Shifts in Rural India, 1971–91*, World Development, Vol. 25, No. 1, pp. 23–52, Elsevier Science Ltd, U.K.
- Binswanger, Hans P., 1989; *Brazilian Policies that Encourage Deforestation in Brazil*, Environment Department Working Paper No. 16, World Bank. Washington D.C.
- Glover, David and Timothy Jessup [Eds.], 1999; *Indonesia's Fires and Haze: the Cost of Catastrophe*, IDRC, Ottawa.
- Kunte, Arundhati, Kirk Hamilton, John Dixon and Michael Clemens, 1998. *Estimating National Wealth: Methodology and Results*, World Bank, Washington DC.
- Mahar, Dennis, (1988); *Government Policies and Deforestation in Brazil's Amazon Region*, Environment Department Working Paper No. 7, World Bank. Washington D.C.
- Myers, Norman and Jennifer Kent, 1995; *Environmental Exodus – An Emergent Crisis in the Global Arena*, Climate Institute, Washington D.C.
- Myers, Norman, 1997; *Marine Fisheries: Two Macro Constraints*, J. of Environment and Development Economics, Vol. 2, pp. 88–93.
- Sharma, Mahesh, Ian Burton, Maarten van Aalst, Maxx Dilley, Gayatri Achariya, 2000. *Reducing Vulnerability to Environmental Variability*, World Bank, Washington DC.
- Sida, 1997. *Minskad fattigdom. Sidas program för att bekämpa fattigdomen*, Sida, Stockholm.
- Sida, 1998. *Omsorg om miljön – Sidas program för hållbar utveckling*, Sida, Stockholm.
- World Bank, 2001a. *World Development Indicators 2001*. Washington DC.
- World Bank, 2001b. *World Development Report 2000/2001 – Attacking Poverty*. New York, Oxford University Press.
- World Bank, 2001c. *Making Sustainable Commitments – an Environment Strategy for the World Bank*, Washington D.C.
- World Resources Institute, *World Resources, 2000–01*, World Resources Inst., New York.

Bilaga 4

Helpdesk för strategisk miljöanalys



EME/Göteborgs universitet



Sidas Miljöpolicyenhet och Enheten för miljöekonomi (EME) vid Göteborgs Universitet har ingått ett avtal om en **Helpdesk-funktion för strategisk miljö- och hållbarhetsanalys i landstrategierna**. Tanken är att EME nu också kan fungera som en **extra resurs** i arbetet med att utveckla Sidas landstrategier, i syfte att förbättra analysen och integreringen av miljö- och hållbarhetsaspekterna i dessa.

Helpdesk-funktionen vänder sig främst till **handläggare vid regionavdelningar och ambassader**, som ansvarar för utvecklandet av landstrategierna.

Tjänster som Helpdesk-funktionen erbjuder är:

- ✓ **Rådgivning** – skriftliga och/eller muntliga kommentarer ges på utkast till miljöanalyser (i de fall de skrivs som fristående dokument), resultatanalyser, landanalyser, samt (förslag till) landstrategier ur miljö- och hållbarhetssynpunkt.
- ✓ **Utbildning** – baserat på skriften *Landstrategierna - handledning för strategisk miljö- och hållbarhetsanalys* (Sida, 2002) så erbjuder EME kurser i hur en god miljöanalys kan göras. Omfattningen och inriktningen på en kurs utformas i samråd med Miljöpolicyenheten och EME.
- ✓ **Resursperson** – EME medverkar vid behov och tillgänglighet med resurspersoner vid olika tillfällen i landstrategiprocessen, för att öka förståelsen för varför och hur miljöanalysen kan göras i den specifika landstrategin.
- ✓ **Tankepapper** – EME skriver i mån av efterfrågan korta underlag för en diskussion om miljö- och hållbarhetsaspekter, som är relevanta att fånga upp i landstrategiprocessen.

Kontaktpersoner:

Sida/Miljöpolicy: Tomas Andersson, tomas.andersson@sida.se, #5333

G-borgs Univ/EME: Anders Ekbohm, anders.ekbohm@economics.gu.se, 031-773 4817
Gunnar Köhlin, gunnar.kohlin@economics.gu.se, 031-773 4426
Martin Linde, martin.linde-rahr@economics.gu.se, 031-773 4064

Enheten för Miljöekonomi/Nationalekonomiska institutionen
Göteborgs Universitet, Box 640, 405 30 Göteborg
fax: 031-773 1043 alt. 1326, hemsida: www.handels.gu.se/econ/EEU/



STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT UTVECKLINGSSAMARBETE
105 25 Stockholm, Sweden
Tel: 08-698 50 00. Fax: 08-20 88 64
Hemsida: <http://www.sida.se>

ISBN: 91-586-8798-X